

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Шевчука Олега Антоновича

на тему «Цифровізація обліку і контролю електронних трансакцій: фінансовий,
управлінський та безпековий рівні»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

Актуальність дослідження.

Під впливом інноваційних технологій Індустрії 4.0 (Штучний інтелект, Хмарні технології, Big Data, Інтернет Речей) відбувається поступова трансформація бізнес-процесів підприємств, значна частина з яких діджиталізується з метою зменшення витрат на їх реалізацію та підвищення економічної ефективності підприємств. За таких умов має бути адекватно трансформована система ідентифікації та відображення фактів господарської діяльності в частині нових видів операцій, які виникають внаслідок застосування інноваційних технологій Індустрії 4.0. Для її здійснення удосконалення потребують як теоретико-методологічні засади обліку таких нових видів операцій як електронні трансакції, так і методичний інструментарій контролю їх реалізації на підприємствах, що вимагає побудови нових облікових та контрольних інформаційних моделей, які сприятимуть забезпеченню ефективного управління електронних трансакцій менеджментом підприємств.

Формування на підприємствах комплексного цифрового середовища, що характеризується низкою специфічних особливостей (відсутність первинних документів в паперовому вигляді, швидкість здійснення операцій, високий ризик зовнішніх втручань (хакерських атак) та технологічних збоїв і помилок в роботі, високих ризик шахрайств, складність виконання контрольних функцій, необхідність постійного підвищення кваліфікації персоналу тощо), є основною

причиною виникнення незручностей та проблем в формуванні дієвої інформаційної підтримки управління електронними трансакціями (ідентифікація, фіксація, визнання, оцінка, відображення в звітності, візуалізація результатів, збереження цифрових даних про здійснені трансакції та їх контроль). Тому однією з актуальних проблем, яка на сьогодні привертає значну увагу науковців в сфері бухгалтерського обліку і контролю, є формування дієвих методик облікового відображення та контролю електронних трансакцій на основі вивчення природи їх виникнення та особливостей реалізації в умовах діджиталізації діяльності підприємств.

Вищенаведене дозволяє констатувати, що дисертаційне дослідження О.А. Шевчука на тему «Цифровізація обліку і контролю електронних трансакцій: фінансовий, управлінський та безпековий рівні» є актуальним в контексті необхідності приведення теоретико-методологічних та організаційних аспектів обліку нових операцій підприємств, що виникають внаслідок активного впровадження та використання в своїй діяльності інноваційних технологій Індустрії 4.0, а також завдяки тому, що прикладні аспекти дисертаційного дослідження дозволяють удосконалити систему обліково-контрольного забезпечення інформаційної підтримки процесів прийняття рішень щодо електронних трансакцій підприємств.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до науково-дослідницьких тем Західноукраїнського національного університету: 1) «Концепція розвитку управлінського обліку в транснаціональних корпораціях» (номер державної реєстрації 0117U000411); 2) «Модернізація бухгалтерського обліку з використанням комп'ютерно-комунікаційних технологій для забезпечення кібербезпеки підприємств» (номер державної реєстрації 0120U102054); 3) «Стан та перспективи розвитку системи бухгалтерського обліку та оподаткування в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0117U000147); 4) «Розвиток системи бухгалтерського та управлінського обліку в умовах

соціально-економічних викликів» (державний реєстраційний номер 0122U000927).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, що були одержані в проведеному О.А. Шевчуком дослідженні, характеризуються високим рівнем обґрунтованості та достовірності, спрямовані на вирішення проблеми формування різнорівневого облікового та контрольного забезпечення управління електронними трансакціями з метою підвищення ефективності діяльності підприємств в умовах діджиталізації економіки.

Визначена в дисертації мета, що полягала у розвитку теоретико-методологічних, методичних, організаційних та прикладних положень обліку і контролю електронних трансакцій у частині їх фінансового, управлінського і безпекового позиціювання у системі менеджменту підприємств, була досягнута, що підтверджується як представленими положеннями наукової новизни, так і апробацією окремих результатів проведеного дослідження в практичній діяльності українських організацій, підприємств і установ.

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволило зробити висновок про те, що всі поставлені в дисертації завдання були досягнуті, чому сприяло правильне формулювання об'єкту та предмету дослідження, а також застосування здобувачем таких методів проведення наукового дослідження, які були релевантними проблемними питаннями, які вирішувались за їх допомогою. Зокрема, значною перевагою дисертації є проведення глибокого аналізу сутності процесів діджиталізації підприємств в сучасних умовах, визначення сутності та видів електронних трансакцій, що дозволило встановити їх особливості як об'єкта бухгалтерського відображення та контролю.

Одержані здобувачем результати ґрунтуються на застосуванні системного підходу, що дозволив провести аналіз впливу процесів діджиталізації на розвиток системи бухгалтерського обліку та контролю, зокрема, в частині електронних трансакцій. Для одержання результатів дослідження, що

характеризуються науковою новизною, було використано наступний набір методів та інструментів: історичний аналіз; індукція; дедукція; порівняння; систематизація; узагальнення; факторний аналіз; алгоритмізація; моделювання. Вищенаведене підтверджує той факт, що одержані О.А. Шевчуком результати розвивають систему наукових знань щодо облікового відображення, організації та контролю операцій з електронними трансакціями підприємств, а тому вони є актуальними для удосконалення і розвитку науки та практики бухгалтерського обліку і контролю на підприємствах в умовах діджиталізації економіки.

Список використаних літературних джерел, використаних в дисертації, налічує 493 одиниці, більше 100 з яких складають публікації іноземних авторів. Це дозволило виявити та врахувати сучасні тенденції в сфері діджиталізації та встановити, яким чином цей процес впливає на розвиток теоретичних, методологічних та організаційних аспектів бухгалтерського обліку та контролю, що робить це дослідження ще більш цінним для розвитку системи інформаційного забезпечення управління електронних трансакцій. Таким чином, наявні всі необхідні підстави для того, щоб підтвердити достатній ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків, пропозицій і рекомендацій, що містяться у дисертаційній роботі О.А. Шевчука.

Наукова новизна одержаних результатів.

Загалом наукова новизна одержаних О.А. Шевчуком результатів полягає у розвитку теоретичних, методологічних та організаційних положень бухгалтерського обліку і контролю електронних трансакцій на підприємствах в умовах діджиталізації.

Всі одержані автором наукові положення, які характеризуються науковою новизною та інноваційністю пропозицій щодо вирішення проблеми формування різномірного облікового та контрольного забезпечення управління електронними трансакціями з метою підвищення ефективності діяльності підприємств в умовах діджиталізації економіки, можна об'єднати в три основні групи:

1. Які забезпечують розвиток змістовних аспектів здійснення електронних трансакцій на підприємствах в умовах цифровізації. До таких положень відносяться наступні:

- концептуальні підходи до розширення ролі бухгалтерського обліку і контролю в цифровій економіці на національному та глобальному рівнях (с. 52-61);
- ідентифікуючі характеристики електронних трансакцій на основі вивчення історичних етапів розвитку електронної комерції в Україні (с. 99-110);
- рівні цифровізації обліку і контролю електронних трансакцій (с. 118-122);

2. Які забезпечують розвиток теоретико-методичних аспектів обліку і контролю електронних трансакцій. До таких положень відносяться такі:

- методологічні передумови використання технології блокчейн в системі бухгалтерського обліку (с. 76-94);
- систематизація інноваційних технологічних трендів розвитку обліку і контролю залежно від впливу на обробку облікової інформації (с. 110-118);
- уточнення взаємозв'язку основоположних принципів у теорії обліку і контролю електронних трансакцій на загальнонауковому, загальному та предметному рівнях (с. 137-154);
- методика електронного документування та документообігу у системі обліку і контролю електронних трансакцій (с. 158-173);
- методичні аспекти облікової оцінки електронних грошей та криптоактивів на основі використання методу «INET» (с. 174-192);
- інтеграція внутрішньої (управлінської) та зовнішньої звітності в електронному форматі на основі деталізації та реструктуризації Звіту про рух грошових коштів у розрізі видів діяльності підприємства (с. 193-211);
- система обліку і контролю електронних розрахунків на основі використання електронних договорів та рейтингування контрагентів (с. 217-229);
- удосконалена методологія обліку і контролю електронних трансакцій з використанням криптовалют (с. 229-242);
- методика визначення вартості NFT (невзаємозамінного токена), що підвищення рівень її достовірності для користувачів (с. 249-257);

3. Які забезпечують розвиток організаційних аспектів обліку електронних трансакцій. До таких положень відносяться наступні:

– елементи облікової політики підприємства, які стосуються методичних та організаційних положень обліку і контролю електронних платіжних засобів та криптооб'єктів (с. 262-276);

– концепція новітнього організаційного формату виконання штатним персоналом функцій обліку, контролю та управління електронними трансакціями з їх аутсорсингом щодо делегування обліково-управлінських функцій варіативним аутсорсерам (с. 277-294);

– організаційна структура обліково-контрольних підрозділів підприємства для забезпечення кібербезпеки електронних трансакцій (с. 295-311).

Практичне значення одержаних результатів і сформованих рекомендацій.

Окремі наукові положення дисертаційної роботи О.А. Шевчука були доведені до рівня методичних розробок та практичних рекомендацій, що в своїй єдності створюють підґрунтя для ефективного удосконалення облікового та контрольного забезпечення управління електронними трансакціями підприємств.

Практична спрямованість отриманих теоретичних і практичних розробок підтверджується їх впровадженням в господарську діяльність різних видів установ, підприємств і організацій:

– пропозиції щодо визнання, ідентифікації, інвентаризації та оцінки електронних грошей та криптовалют як облікових об'єктів (Міністерство фінансів України (довідка № 27110-08-82/21677-з від 02.09.2024 р.));

– пропозиції щодо відображення економічної інформації про варіативні електронні трансакції в електронних звітних документах (Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України (довідка № 04/154 від 01.04.2023 р.));

– пропозиції щодо інформаційної підтримки управління економічними та безпековими процесами у функціонуванні адміністративно-територіальних утворень (Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради (довідка № 75/2 від 11.10.2024 р.));

– рекомендації щодо уточнення порядку обліку і контролю електронних грошових розрахунків (Головне управління Держпродспоживслужби в Тернопільській області (довідка № 45/9 від 23.10.2024 р.));

– пропозиції щодо стратифікації контрагентів на основі облікової інформації (ТОВ «СЕ Борднетце-Україна» (довідка № 146 від 15.04.2024 р.));

– рекомендації щодо удосконалення обліку та інвентаризації електронних платіжних засобів (ТОВ «СТІЛМЕТ ТЕР» (довідка № 103 від 10.05.2024 р.));

– пропозиції щодо перегляду структури Звіту про рух грошових коштів (ТОВ «Добробуд» (довідка № 216/1 від 23.08.2024 р.));

– пропозиції щодо організації блоково-ланцюгового структурування первинних даних (ТОВ «Тернопільбуд» (довідка № 46/77 від 01.11.2024 р.));

– рекомендації в частині документування, оцінки та відображення грошових операцій з використанням варіативних платіжних одиниць (ТОВ «Престижбуд Тернопіль» (довідка № 45 від 02.09.2024 р.)).

Окремі результати дисертації були впроваджені в діяльність Федерації професійних бухгалтерів і аудиторів України (довідка № 180 від 04.10.2024 р.) – пропозиції в частині трансформації методології обліку електронних трансакцій, регламентації облікових процесів в обліковій політиці підприємства, вибору оптимальної організаційної форми цифровізації функціонування бухгалтерії; ТОВ «Аудиторська фірма «Галичина-аудитсервіс» (довідка № 49/24 від 13.11.2024 р.) – пропозиції з надання дистанційних інформаційних послуг у сфері обліку й аудиту електронних трансакцій.

Ряд удосконалень було запропоновано в освітній процес Західноукраїнського національного університету (довідка № 124-28/2397 від 16.10.2024 р.) – в процесі розробці навчальних матеріалів з курсів: «Автоматизація облікових процесів», «Інформаційні технології в обліку та оподаткуванні», «Автоматизація формування та подання звітності», «Електронні сервіси та документообіг».

Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях.

Результати дисертаційної роботи О.А. Шевчука опубліковано у 61 науковій праці, з них: 22 наукові публікації, які відображають основні наукові результати, в тому числі 6 статей у наукових періодичних виданнях, які індексуються у базі даних Web of Science, 16 статей у наукових фахових виданнях України; 39 наукових публікацій, що додатково відображають наукові результати дисертації. Загальний обсяг опублікованих праць становить 33,6 друк. арк., особисто автору належить 22,3 друк. арк., серед них: наукових праць, в яких висвітлені основні результати наукових досліджень за темою дисертації, – 12,1 друк. арк.; наукових праць, що додатково відображають наукові результати дисертації, – 10,2 друк. арк.

Наявна кількість публікацій у наукових фахових виданнях України, а також у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз «Scopus» та «Web of Science», повністю відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 8 жовтня 2019 р. №1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук», із змінами, внесеними згідно з Наказами МОН України № 496 від 27.05.2022 р. та № 285 від 08.03.2024 р.

Оформлення дисертації й реферату, їх мова та стиль.

Оформлення дисертаційної роботи та реферату за технічними параметрами і структурою повністю відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. Посилання на використані літературні джерела здійснені коректно та відповідають нумерації списку використаних літературних джерел дисертації. Таблиці і рисунки дисертації пронумеровані в межах розділів та оформлені за єдиним стилем. Текст дисертації написаний українською мовою, поданий логічно та послідовно, із застосуванням наукового стилю. Зміст реферату є повністю ідентичним основним положенням дисертації, достовірно розкриває її зміст та основні наукові положення.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, компіляцій, фабрикацій та фальсифікацій.

В проаналізованій дисертації та працях, де були висвітлені основні положення дисертації О.А. Шевчука, порушень академічної доброчесності

(академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) не виявлено. Використані наукові ідеї, тексти, зображення, результати й матеріали інших авторів супроводжуються наявністю відповідних посилань.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Поряд із важливими науковими здобутками О.А. Шевчука щодо розвитку теоретичних, методологічних та організаційних положень бухгалтерського обліку і контролю електронних трансакцій на підприємствах в умовах діджиталізації, загальною позитивною оцінкою змісту і оформлення дисертаційної роботи, необхідно відмітити про наявність окремих зауважень та дискусійних положень, зокрема:

1. В умовах цифровізації економіки все більш відчутною стає конститутивна роль бухгалтерського обліку, яка передбачає його розгляд як проактивної системи, яка не лише дозволяє забезпечувати формування інформації для прийняття рішень стейкхолдерам, а також є ефективним засобом здійснення організаційних та соціальних змін, що забезпечує трансформацію організаційних та соціальних процесів. Тому вважаємо, що при виділенні та аналізі глобальних ролей бухгалтерського обліку і контролю в цифровій економіці (с. 51-61) автору окрему увагу доцільно було б присвятити конститутивному впливу, що дозволив би більш чітко обґрунтувати значення бухгалтерського обліку як окремого соціально-економічного інституту та підкреслити його значення для прогресивного розвитку суспільства.

2. Автором було виділено інноваційні тренди розвитку комп'ютерно-комунікаційних технологій та проаналізовано їх вплив на облік та контроль (с. 74-76), в результаті чого було зазначено, що саме завдяки імплементації технології блокчейн у функціонування підприємства відбувається інформаційна інтеграція різних технологій у сфері обробки облікової інформації (с. 76). Водночас, роль технології блокчейн є відмінною в реалізації різних технологічних трендів, зокрема, майже або взагалі незначимою для реалізації таких технологій як інтернет речей, генеративний штучний інтелект та безпроводні комунікації. Тому в дисертації було б доцільно більш детально зупинитись на описі ролі блокчейну в

реалізації кожної із розглянутих технологій, що були покладені в основу виділених інноваційних трендів розвитку комп'ютерно-комунікаційних технологій, що впливають на облік та контроль.

3. В другому розділі дисертації автором було виділено та проаналізовано ключові характеристики електронних трансакцій у контексті етапів їх еволюційного розвитку (с. 108-109), проте цей аналіз закінчується 1990-ми роками та повною мірою не враховує технологічні зміни, які відбулись протягом двох останніх десятиліть та суттєво вплинули на порядок реалізації електронних трансакцій як об'єкта облікового відображення.

4. На рис. 2.10 (с. 120) автором представлено матрицю рівнів та субрівнів цифровізації обліку і контролю електронних трансакцій. Достатньо суперечливим вважаємо виділення автором безпекового горизонтального рівня цифровізації обліку і контролю електронних трансакцій, оскільки поняття «кібербезпека» та «економічна безпека» не співвідносяться між собою як ціле та його складова, а є суміжними поняттями, що виходять за межі один одного. Окрім цього, безпековий контроль, як окремий напрям, може бути як внутрішнім, так і зовнішнім, що викликає питання щодо доцільності виділення структурних елементів контрольного вертикального рівня цифровізації обліку і контролю електронних трансакцій. Зокрема, моніторинг інформаційно-комунікаційних процесів щодо цифрових грошей, про який зазначає автор (с. 136), може проводитись як внутрішніми, так і зовнішніми контролерами.

5. В п'ятому розділі дисертації автором розроблено та представлено значну кількість рекомендацій в частині побудови облікової політики щодо електронних трансакцій підприємства (с. 262-277). Окремі з них стосуються необхідності введення обмежень або санкцій щодо визнання, оцінки та облікового відображення операцій з електронними трансакціями. Одержані наукові результати за цим напрямом мали б суттєвіше теоретичне значення, якби автор розкрив вагомість принципу обачності в процесі реалізації облікової політики щодо електронних трансакцій, як теоретичної основи для таких обмежень.

Разом з тим, зазначені зауваження та дискусійні моменти загалом не знижують науково-практичної цінності основних положень дисертації, висновків

і рекомендацій, більшість із них мають дискусійний чи рекомендаційний характер підкреслюють складність і комплексність обраної теми дослідження та можуть бути предметом для дискусії під час захисту дисертації.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Шевчука Олега Антоновича на тему «Цифровізація обліку і контролю електронних трансакцій: фінансовий, управлінський та безпековий рівні» є завершеним науковим дослідженням, що спрямоване на вирішення проблеми розробки теоретико-методологічного та організаційного забезпечення системи обліку і контролю електронних трансакцій підприємства, що відповідає поставленій меті дослідження.

Тема та зміст дисертаційної роботи повною мірою відповідають паспорту спеціальності 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Реферат дисертації достовірно відображає основні результати та висновки, одержані у дисертаційному дослідженні, дозволяючи оцінити загальний внесок дисертанта в розвиток облікової науки та практики.

Дослідження виконано автором самостійно на високому теоретико-методологічному та організаційному рівнях на основі застосування релевантного методичного інструментарію для вирішення проблем в сфері обліку і контролю електронних трансакцій підприємства. Основні положення та отримані наукові результати повною мірою висвітлено у наукових публікаціях, а також були широко апробовані на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Враховуючи актуальність теми дисертації «Цифровізація обліку і контролю електронних трансакцій: фінансовий, управлінський та безпековий рівні» для удосконалення системи обліково-контрольного забезпечення електронних трансакцій підприємства, наукові результати дослідження, що характеризуються науковою новизною та мають практичне значення, відповідність дисертаційної роботи вимогам Міністерства освіти і науки України, зокрема, пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197

(із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.), вважаю, що її автор – Шевчук Олег Антонович, заслуговує на отримання наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 - Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри інформаційних систем
в управлінні та обліку
Державного університету
«Житомирська політехніка»

С.Ф. Легенчук

Підпис *Легенчук С.Ф.*
Засвідчую:
Учений секретар
Житомирська політехніка
Легенчук С.Ф.

